

bantur episcopo, eademque obtinebant principia quae administrationem uni beneficiario commissam iuxta canones moderantur (436): quin imo parochi monebantur ne solis laicis eam permetterent;

c) nominatum concilium tridentinum *Sess. XXII. c. 9 de Ref.* praecepit ut administratores tam *ecclesiastici quam laici fabricae cuiusvis ecclesiae etiam cathedralis*, uti et ceteri locorum piorum administratores, singulis annis teneantur reddere Ordinario rationem: quod profecto ostendit omnimodam ab episcopo dependentiam;

d) denique statuta peculiaria quibus suo quaque more ecclesiarum fabricae regebantur, nonnisi ex ecclesiastica sanctione vim suam habebant, licet quandoque accederet civilis potestatis praesidium. Illud etiam facile intelligitur, leges omnes ecclesiasticas quae nominatum ad vetitam spectant alienationem omnino viguisse.

III. Verum ex hac laicorum immixtione benigne concessa ab Ecclesia, in fabricae administrationem, maxime que ex adiecta civili confirmatione seu, ut vocant, *homologatione* ad effectus civiles gignendos, potestas civilis absque ullo iure sensim plura sibi vindicavit, quae veluti praeformarunt omnimodam illam usurpationem quae nostra hac aetate contigit.

Ut rite iudicium ferri possit de novis legibus inductis a potestate civili nominatum in Gallia, ad fabricas ecclesiasticas quod spectat, duo sunt expendenda; scilicet opus est in primis earum historiam breviter exponere, deinde vero leges ipsas quae statutae sunt summatim recensere (1). Ad primum haec faciunt.

a) Statim ac publicum catholicae religionis exercitium instauratum fuit, restitutio ab episcopis ipsis facta est fabricarum ecclesiarum parochialium legibus auctoritate eorumdem munitis; simul vero decretum prodiit civilis pote-

(1) Cf. praeclarum opus « *De la propriété et de l'administration des biens ecclésiastiques en France et en Belgique* par A-I V. (Vouriot) *Vicaire gén. de Mgr. l'Evêque de Langres Paris 1872.* pagg. 55-74 et 113-160; *Brabandere Op. cit.* pagg. 205 sqq.

statis 23 Aprilis 1803, de actorum necessaria *homologatione*.

b) Cum vero alio decreto diei 26 Iulii 1803 regimen civile statuerit, ut restituerentur parochiis bona immobilia nondum alienata, simul instituta sunt commissiones peculiares pro eorum administratione et ad has refertur aliud decretum diei 9 septembris 1805. Fabricae nomen iis quoque inditum fuit.

c) Facta vero iuxta concordatum per decretum diei 30 septembris 1807 nova ac stabili parochiarum circumscriptione, eaque approbata die 28 Aug. 1808, alio decreto diei 30 Decembris 1809 promulgato mense Iulio 1810, bona non alienata parochiis definita ratione restituta sunt, de medio sublati temporariis illis commissionibus peculiari modo pro eorum administratione institutis, uti iam animadvertisimus (heic b). Hinc etiam abolitae sunt occasionses dissidii quae facile oriebantur inter fabricam proprie nuncupatam quae dicebatur *interna* et illas commissiones quae *fabricae externae* nomen habebant; atque una remansit fabrica proprie dicta cui rite constituendae civilis potestas, licet plane incompetens, legem dedit celebri edito decreto 30 Decembris 1809.

d) Decretum ipsum primitus examini subiectum fuit ecclesiasticae commissionis octo episcoporum qui nonnullas animadversiones fecerunt; verum *Consilium status* eas respuit et decretum mense Iulio insequentis annis 1810 eodem modo ac concinnatum fuerat promulgatum fuit. Haec series est factorum quae ipsum decretum praecesserunt.

Ad decretum quod attinet anni 1809 de fabricis ecclesiarum, nostrum non est hic illud singillatim expendere, hinc generalem quemdam eius ideam dumtaxat adumbramus. Porro

a) Decretum spectat fabricas ecclesiarum tum parochialium tum cathedralium: verum quoad has nihil immutat in iis statutis quae episcopi iam sanxerant propria auctoritate, solum quaedam addit ad maiorem declarationem.

b) Decretum constat centum ac quatuordecim articulis computatis clausulis, qui dividuntur in quinque capita.

In primo agitur de administratione et personis quibus est commissa: in secundo de redditibus, oneribus et ratione expensarum ipsius fabricae: in tertio nominatim de administratione bonorum fabricae: in quarto de oneribus quae incumbunt municipiis pro expensis cultus: in quinto denique de ecclesiis cathedralibus, aedibus episcopalibus et seminariis.

c) Duo priores articuli seu caput I, veluti prooemium sunt totius decreti et synthetice reliqua quae deinde singulatim enumerantur, complectuntur. Patet autem vel ex hac levissima adumbratione quam longe lateque sese extendat saecularis potestatis immixtio in ecclesiasticam administrationem.

IV. Iam si de hac nova legis sanctione iudicium ferre velimus, haec profecto certa sunt:

a) cum nulla prorsus sit potestatis civilis auctoritas in Ecclesiam eiusque iura, decretum anni 1809 de fabricis est *iure nullum*, et sicuti articuli *organici* quorum praescripto ob art. 76 innititur (art. 1.) nil aliud est quam *invasio saecularis regiminis* in res ecclesiasticas:

b) hinc iure plures episcopi, uti illustris Mauritus de Broglie episcopus Gandavensis statim ac prodidit decretum, illud apertissime improbarunt. Ceteri nunquam expresse illud confirmarunt, et solum post plures annos practice et gradatim vim obtinuit:

c) plura omnino sunt quae minus congruere videntur ut laicis permittantur, quippe quae prorsus ecclesiastica sunt:

d) attamen, veritatis amore libenter concedi potest, indeolem generalem decreti et plura quae in eo praescribuntur non exhibere animum Ecclesiae infensum, quin imo plura desumpta fuisse ex statutis episcopalibus melioris notae, quibus fabricae iamdi regebantur.

e) Iuxta vera iuris ecclesiastici quin et naturalis principia constat, nullius prorsus ponderis esse argumenta quibus civilis potestas invasionem suam legitimam ostendere voluit. Duo sunt potissima: restitutio facta bonorum quae

alienationi superfuerant et onus impositum in quibusdam casibus communitatibus, consulendi aere suo ecclesiarum necessitatibus. At vero

aa) bonorum ecclesiasticorum quae supererant attributio facta parochialibus ecclesiis, non fuit ultronea donatio, sed rei furtivae, *partialis* restitutio (hoc intelligi debet de re inspecta *per se ad normam sacrorum canonum et ante initum concordatum*) ex qua proinde nulla in gratiam raptorum iura poterant oriri, sed solum obligatio reliqua ex integro compensandi, nisi benigna intercessisset Summi Pontificis indulgentia, pro ea qua pollet, ut alias diximus, in res ecclesiasticas omnes temporales, iuxta Ecclesiae finem, potestate.

bb) Quamvis item dici posset onus communitatibus impositum, partem esse illius necessariae restitutionis de qua modo diximus, si tamen spectari velit tamquam *genus liberalitatis*, id non efficit ut *servitus* ea Ecclesiae imponi debeat quae eius laedit iura, ut profecto fit in Decreto anni 1809 cap. 4. aa. 93. sqq. et nominatim a. 97. (1).

cc) Quia tamen, ad factum quod attinet, tacita saltem Ecclesiae tolerantia, haec praxis administrandi ecclesiarum parochialium bona inducta est, aliqua in his competentia agnosci potest saltem *consequens*. De qua re legendus omnino laudatus Vouriot *Op. cit. sect. IV.*

Quare in tota hac de ecclesiarum fabricis oeconomia, sedulo distinguenda est *iuris competencia et practica accommodatio*. Iuris competencia, ut toties diximus, *per se* nulla est ex parte societatis civilis, et si quid in eius praescriptionibus ecclesiae legibus adversatur, siquidem fieri debeat, opportunis requisitis dispensationibus debet honestari. Quidquid vero vel innocuum vel utile etiam habetur, practice recipi potest. Hinc necessaria omnino parochis plenior quo

(1) Art. 97. « Dans le cas où l'évêque prononcerait contre l'avis du conseil municipal, ce conseil pourra s'adresser au préfet, et celui-ci enverra s'il y a lieu toutes les pièces au ministre des cultes pour être par Nous, sur son rapport, statué en Notre conseil d'Etat. ce qu'il appartiendra ».

fieri potest huius materiae notitia ut facilius ea uti possint in bonum Ecclesiae ipsius. Copiosam pro Gallia et Belgio nominatim bibliographiam exhibit Brabandere qui et ipse fuse, plene et praecclare de tota hac re (1) disserit. Haec paucis forte immutatis, etiam pro Italiae parte ubi fabricarum administratio recentior viget, eo quod aliquando ad gallicum imperium vel regnum italicum sub Napoleone I iam pertinuit, vim habent.

Hinc ex. gr. in Sardiniae regno viguit licet in quibusdam immutata (2), gallici imperii lex de fabricis, et etiamnum rerum adiunctis penitus immutatis, *facto* saltem perseverat.

Attamen etiam, in recentissimis synodis, administratio bonorum parochialium, parochis sub episcopi auctoritate moderatrice adhuc vindicatur (3), licet *fabricae* (fabbrikeria) aliquatenus fiat mentio. Id autem id quod superius diximus, pro Italia saltem, *usque ad praesens*, omnino confirmat. Hactenus de fabricis ecclesiarum.

TITULUS XI.

De commendis.

499. Beneficium ecclesiasticum haberi potest dupliciter. Vel enim modo *permanente* seu in *titulum*, beneficium possidetur, atque eo pacto iam a nobis inspectum est (tit. X.); vel modo *transitorio*, seu ut in iure dicitur, in *Commendam*.

Commenda, iuxta hanc notionem, nil aliud est, quam, officium administrandi vacantem ecclesiam, vel monasterium, quin tamen vero et proprio sensu illud in titulum habeatur.

(1) LL. cc. itemque Vouriot.

(2) Regie Patenti colle quali S. M. (Carlo Felice) dà alcuni provvedimenti ecc. 6. Gennaio 1824.

(3) Synodus Viglevanensis anni 1876. pagg. 400-407; Albintimilensis anni 1881 pagg. 88-89 etc.

500. Verum haec notio commendae repetitur ex paullo antiquiori Ecclesiae disciplina. Tunc enim, ecclesia *commendabatur* vacans; ut eo tempore aliquis fidelium necessitatibus prospiceret, seu, quod modo fit per constitutionem vicarii capitularis, fiebat per commendationem vacantis ecclesiae factam alteri episcopo.

Quandoque etiam alia erat causa commendandi, cum scilicet episcopus aliquis vel hostili incursione, vel alia quavis de causa e sua sede depulsus, constituebatur ad regendum vacantem aliquam ecclesiam, quae tamen ei in titulum non dabatur, et hac ratione ea quae ad eius congruam sustentationem requirebantur habere poterat.

Denique tertia erat causa, qua potissimum inde a XII saeculo monasteria in primis saepe commendata sunt, ut scilicet, collapsa in iis regularis disciplina facilis restitueretur; tunc enim ad regendum monasterium clericus constituebatur eximiae probitatis, sepositis aliquo tempore praelatis ipsis regularibus.

501. Hinc deducitur, in hac paullo antiquiori disciplina, sicuti causas commendandi, ita et ipsas commendatas temporarias fuisse, adeo ut nonnisi perperam a quibusdam *perpetuae* dicantur. Mortuo enim illo episcopo a sua sede pulso, vel restituta in commendato monasterio regulari disciplina, omnia in pristinum revocabantur, rite sive proprio episcopo, sive regulari praelato ibidem constitutis.

502. Paullo diversa evasit ratio commendarum, quae recentius obtinuit. Cum enim disiungi possit ius possidendi in titulum et ius administrandi, factum est ut ius ipsum administrandi spectaretur dumtaxat quoad bona temporalia, seposito spirituali officio iisdem adnexo, adeo ut deterrimo abusu etiam monasteria haberentur a laicis, quin et a milibus in commendam. Quod si a clericis hoc pacto in commendam beneficia habebantur, palliata inde oriebatur beneficiorum multitudo, qua leges Ecclesiae spernebantur impune; siquidem obtentu commendae, plura beneficia etiam incompatibilia, contra omnes ecclesiasticas leges ab eodem clero possidebantur, unum quidem in titulum, cetera in commendam.